

CÎTEVA OBSERVAȚII ASUPRA UNOR PROBLEME ALE LATÈNE-ULUI GETO-DACIC

DE

EMIL MOSCALU

Intervenția de față mi-a fost prilejuită de teza de doctorat a lui H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, care, fără îndoială, este o sinteză bine venită și utilă în același timp. Realizarea ei a fost impusă și a devenit posibilă datorită acumulării în ultimele decenii a unei documentări arheologice, care permite elucidarea în măsură mai mare a multor probleme ale perioadei analizate.

Între acestea se situează descoperirea și cercetarea cetăților de la Piatra Craivii, Tilișca, Bănița, Bîtca Doamnei-Piatra Neamț, Barboși, a unei serii de tezaure monetare și de podoabe și a unei serii de așezări geto-dacice nefortificate, depozite de unelte necunoscute în urmă cu 20 de ani. Toate acestea aruncă o lumină cu totul nouă asupra stadiului social-economic, culturii materiale, economiei și potențialului economic al geto-dacilor, ceea ce permite în ultimă instanță conturarea mai precisă a locului și rolului acestora între populațiile Europei contemporane, geto-daci care prin dezvoltarea economică și ca o consecință a acesteia, prin forța de care dispuneau, s-au impus atenției Imperiului roman.

Autorul utilizează rezultatele cercetărilor personale ca și pe ale altor cercetători, interpretîndu-le într-o manieră personală, prin opinii dintre care multe ne sînt cunoscute din publicațiile anterioare.

Îmi permit să atrag atenția asupra statisticii pe care o folosește autorul pentru a demonstra creșterea numărului așezărilor daco-getice din Transilvania, din secolele III—II î.e.n., față de secolele V—IV î.e.n. : „(66 față de 25 în Transilvania, după o statistică întocmită de I. H. Crișan)”¹. La capitolul documentării pentru perioada secolelor V—III î.e.n., Transilvania este încă deficitară, și cred că o asemenea statistică nu trebuie luată prea mult în seamă, întrucît în urma unor cercetări de teren mai atente s-ar putea ca raportul numeric al documentelor arheologice fixe, dintre cele două perioade să se inverseze.

¹ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj, Facultatea de Istorie-Filozofie, 1970. Rezumatul tezei de doctorat, p. 1.

Cred că este suficient un exemplu. La Conferința națională de arheologie din decembrie 1969, desfășurată la Craiova, s-a afirmat că în secolele IV—III î.e.n., Cîmpia Dunării ar fi fost slab locuită (Al. Vulpe). Desigur că aceasta reflectă o situație de moment, datorită lacunelor cercetării noastre de teren și nu o situație istorică reală. Numai cercetările din anul 1970 au dus la descoperirea pe teritoriul județului Teleorman a patru puncte noi din această perioadă care se adaugă celor trei cunoscute anterior, dintre care descoperirea mormintului de la Peretu aduce un argument a cărui greutate nici nu mai trebuie subliniată. Cercetările ulterioare vor amplifica mult dovezile de locuire a acestei zone în perioada amintită.

Aceste statistici sînt supuse fluctuațiilor datorită mobilității cantitativ ascendente a documentării arheologice.

La problema premiselor politice ale apariției statului dac nu trebuia neglijată, fie măcar și în treacăt, analiza primelor formațiuni unional tribale, de la Dunărea de jos, unde acestea apar atestate documentar încă din a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n.: uniunea de triburi a aceluși „rex histrianorum”, cea care luptă cu Alexandru Macedon și în sfîrșit cea condusă de Dromychaites. Ele sînt atestate documentar în a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n., dar sîntem obligați să presupunem că ele au apărut la o dată anterioară menționării lor, cel puțin la mijlocul secolului al IV-lea î.e.n., dacă nu în prima jumătate a acestui secol. În Transilvania contemporană nu cunoaștem un fenomen similar.

Deci uniunile de triburi apar la Dunărea de Jos cu circa 150 de ani înaintea celor din Transilvania, conduse de Oroles și Rubobostes. Dacă se admite opinia tentantă exprimată de Vladimir Iliescu privind interpretarea numelui Rubobostes-Burebistes-Burebista², atunci dispăre și această eventuală formațiune politică din Transilvania. C. Preda, stabilește pe baza a patru tipuri monetare, care prezintă multe elemente tehnico-stilistice și o circulație comună în a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n. și primele 2-3 decenii ale secolului I î.e.n., existența unei uniuni de triburi geto-dacice în sudul Transilvaniei, de-a lungul văii Mureșului și a afluenților lui³.

Toate acestea indică un decalaj de dezvoltare social-economică defavorabil Transilvaniei, în secolele IV—III î.e.n. Urmează că premisele economico-politice ale apariției statului dac, într-o primă fază, sînt de căutat mai degrabă în zona extra carpatică.

În lucrare se arată că: „inscripția lui Acornion din Dionysopolis nu se referă, în primele rînduri păstrate, la tatăl lui Burebista ca stăpîn al Argedavei, ci la cu totul altă căpetenie, care trebuie plasată mai degrabă prin sudul Dobrogei decît în Cîmpia Munteană”⁴.

Problema localizării stăpînirii tatălui lui Burebista sau a altei căpetenii în sudul Dobrogei, trebuie privită cu multă prudență. Indiferent de argumentele care se aduc în sprijinul acestei ipoteze, documentarea arheo-

² Vladimir Iliescu, *Rubobostes oder Burobostes? zu Trog Pomp. Prol. XXXII, StCl.*, X, 1968, p. 115—122.

³ C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, (în manuscris).

⁴ H. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 3; Idem, *Burebista și Dobrogea, Pontice*, 4, 1971, nota 9, unde citim: „... Argedava (sau Sargedava) trebuie căutată undeva în Dobrogea meridională, nu departe de cetatea de baștină a lui Acornion și că în stăpînul ei trebuie să vedem un predecesor al lui Rholes sau al lui Daphyx”. Acum ipoteza pierde din substanță.

logică existentă în acest moment nu susține o asemenea localizare. În sudul Dobrogei nu cunoaștem nici o cetate sau măcar o așezare getică mai importantă, din perioada Burebista-Decebal⁵. Se cunosc numai câteva fragmente ceramice la Buceag⁶, câteva vase și două cești geto-dacice între Tutracan și Ruse⁷. Cetăți dacice cunoaștem doar în nordul Dunării la Barboși-Galați⁸, de la Orlovka-Cartal⁹. Așa stînd lucrurile, de ce nu am încerca să localizăm această căpetenie getică în importanta așezare de la Piscul Crăsanilor sau într-una din cetățile menționate, din nordul Dunării ?¹⁰.

În ce privește argumentul de ordin arheologic menit să demonstreze imposibilitatea trecerii lui Burebista din Cîmpia Munteană în munții

⁵ Cf. și C. Scorpan, *Aspecte ale continuității și romanizării băștinașilor din Dobrogea în lumina recentelor cercetări, Pontice*, 3, 1970, nota 16.

⁶ C. Scorpan, *Săpăturile arheologice din așezarea getică de la Bugeac, Valea lui Mariniciu, Pontica*, 2, 1969, p. 43—54, fig. 7, 9, 21, 29, 31. Rezultatele acestor săpături au fost prezentate de C. Scorpan în comunicarea *Geții în Dobrogea romană*, la Conferința națională de arheologie din decembrie 1969, de la Craiova. Cu acest prilej M. Babeș și Gh. Bichir au atras atenția asupra faptului că unele fragmente ceramice de la Bugeac datează din secolele II—I î. e. n., ceea ce indică existența unei așezări, fapt sesizat de toți cei ce cunosc ceramica din Latène-ul târziu. Cf. și M. Babeș, *Necropola daco-romană de la Enisala, SCIV*, 22, 1971, 1, nota 88. Observația este întărită și de existența celor două monede republicane romane din argint, ce datează din sec. I î. e. n. (cf. C. Scorpan, *op.cit.*, p. 75), și de observația autorului, făcută în timpul săpăturii, conform căreia ar putea exista două nivele (*ibidem*, p. 43). În articolul *Aspecte ale continuității și romanizării băștinașilor din Dobrogea, în lumina recentelor cercetări, Pontica*, III, 1970, p. 141, C. Scorpan spune: „cîteva fragmente ceramice, printre care o fructieră lucrată cu mina, toarta unei căni de lux cenușie și alte cîteva, ca și cele două monede republicane de argint din secolul I î. e. n., au făcut să se nască bănuiala că la Bugeac — Valea lui Mariniciu, trebuie să existe un strat mai vechi, poate chiar din secolul III—II î. e. n. (!). În primul rînd, acest lucru nu se verifică stratigrafic, întrucît stratul de cultură existent și cercetat, din epoca romană, este direct pe pămîntul viu (iar săpătura a atins în multe locuri o mare adîncime în acest pămînt viu). Dacă am avea de a face cu două nivele, la distanță cronologică unul față de celălalt, (distanță cronologică care în cazul de la Bugeac nu poate fi mai mare de 100—150 de ani! E. M.) ar fi obligatorie înregistrarea în pămînt a unei întreruperi, dacă nu chiar a unui hiatus”. În ceea ce privește afirmația că: „stratul de cultură din epoca romană suprapune direct pămîntul viu, săpătura a atins în multe locuri o mare adîncime în acest pămînt viu”, — indică faptul că autorul a căutat nivelul Latène târziu sub pămîntul viu. Și era normal să nu-l găsească acolo! El trebuie căutat deasupra pămîntului viu, la baza stratului de cultură care are o grosime de 50—60 cm (cf. C. Scorpan, *Pontice*, II, p. 43). Asupra obligativității de a exista o întrerupere sau un hiatus între două nivele, nu mai este necesar să insist. Evoc numai fenomenul solificării, care face ca structura și compoziția a două nivele să se uniformizeze în punctul lor de contact. La Bugeac trebuie continuată săpătura.

⁷ H. Ангелов, *Новооткрити селища по брега на Дунава между Русе и Тутракан, UAU*, XVIII, 1952, p. 376 și 378, fig. 381 și 382/a și b.

⁸ N. Gostar, *Cetăți dacice din Moldova, Apulum*, V, p. 145; Idem, *Cetățile dacice din Moldova*, Ed. Meridiane, 1968, p. 29—34.

⁹ I. D. Golovko, R. D. Bondar, A. G. Zaghinailo, în *KS Odessa*, 1963, p. 68—80. N. Gostar, *Aliobrix, Latomus*, 1967, XXVI, 4, p. 987—995.

¹⁰ H. Daicovicu, în *Pontice*, II, 1971, nota 9, respinge ipoteza formulată de N. Gostar, în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași* (seria nouă, secț., III, a, Istorie, t. XVI, 1970, fasc. I, p. 65—66), că Argedava din inscripție este de fapt Sargedava sau Zargedava, că este identică cu Zargidava menționată de Ptolemeu la miazănoapte de Piroboridava și de Tamasidava și că prin urmare reședința căpeteniei la care mergea Arconion se afla în Moldova. În lumina argumentului de ordin arheologic care se opune deocamdată localizării căpeteniei getice în sudul Dobrogei, ipoteza formulată de N. Gostar, are în stadiul actual al documentării arheologice multe șanse de a se dovedi justă, deși trebuie să ținem seama că și în favoarea localizării Argedavei la Popești au fost aduse argumente destul de consistente.

Orăștie, la Conferința națională de arheologie de la Craiova s-a afirmat (H. Daicoviciu), că în cetățile de aici lipsesc capacele de vase avînd drept mîner o reprezentare a capului de vultur, pe care le găsim însă la Popești pe Argeș.

Această constatare ar putea constitui o indicație în sensul existenței unei deosebiri culturale regionale în această perioadă, dar nu cred că un detaliu ornamental ar putea constitui un argument decisiv într-o problemă de importanța acesteia. Tipologic, ceramica lucrată cu mîna și cu roata este unitară pe toată aria ei de răspîndire. Dacă din cetățile geto-dacice situate în Munții Orăștie ar lipsi capacele de vase ca tip atunci argumentul ar fi valabil.

OBSERVATIONS SUR QUELQUES PROBLÈMES EN RAPPORT AVEC LE LA TÈNE GÉTO-DACIQUE

RÉSUMÉ

L'auteur discute certaines opinions sur le La Tène géto-dacique exprimées par Hadrian Daicoviciu dans sa thèse de doctorat, intitulée « La Dacie de Burebista à la conquête romaine ».

Il s'arrête en premier lieu sur la statistique utilisée par H. Daicoviciu pour démontrer l'accroissement du nombre des établissements géto-daciques de Transylvanie aux IIIe—IIe siècles av. n.è. par rapport aux Ve—IVe siècles : (66 contre 25 en Transylvanie, d'après une statistique de I.H. Crișan)¹. Or, les possibilités de documentation pour la période comprise entre les Ve et IIIe siècles sont tellement réduites, qu'une telle statistique ne peut être admise que sous bénéfice d'inventaire. Des recherches plus poussées sur les lieux pourraient fort bien inverser le rapport numérique des documents archéologiques fixés entre les deux périodes mentionnées, ces statistiques étant soumises à des fluctuations dues à l'amplification quantitative continue de la documentation archéologique.

En ce qui concerne le problème des prémisses politiques de l'apparition de l'Etat dacique, H. Daicoviciu — montre l'auteur — n'aurait pas dû omettre d'analyser les premières unions tribales du Bas-Danube, attestées dès la seconde moitié du IVe siècle av. n. è. : l'union tribale de ce « rex Histrianorum », celle qui a lutté contre Alexandre le Grand et celle conduite par Dromichaïtes. Ces formations sont attestées par des documents de la seconde moitié du IVe siècle, mais on est forcé d'admettre qu'elles sont apparues avant la date de leur mention, au moins vers le milieu, sinon dans la première moitié du siècle. Or, on ne connaît pas de phénomène similaire en Transylvanie.

Les unions tribales apparaissent dans la région du Bas-Danube près de 150 ans avant celles de Transylvanie, conduites par Oroles et Rubobostes. Si l'on admet l'opinion de Vl. Iliescu sur l'interprétation du nom de Rubobostes — Burobostes — Burebista (voir note 1), même cette formation disparaît de l'horizon transylvain. En échange, C. Preda se fonde sur la diffusion de quelques types de monnaie dans le Sud de la

Transylvanie, le long de la vallée du Mureş et de ses affluents, à la fin du IIe siècle et au cours des premières décennies du Ier siècle av. n. è., pour y localiser une autre union tribale à cette époque. Tout ceci dénote l'existence, dans le processus de développement social-économique des Géo-Daces, d'un décalage en défaveur de la Transylvanie.

On ne saurait non plus accepter la thèse suivant laquelle « l'inscription d'Acornion, découverte à Dionysopolis, ne se réfère pas, dans ses premières lignes qui nous sont parvenues, au père de Burebista en tant que maître d'Argedava, mais à un autre chef, qu'il faudrait plutôt situer quelque part dans le Sud de la Dobroudja, et non pas dans la plaine vallée ». D'après l'auteur du compte rendu, quelque puissent être les arguments théoriques invoqués en faveur de cette hypothèse, la documentation archéologique ne permet pas de soutenir une telle localisation, étant donné que l'on ne connaît dans le Sud de la Dobroudja aucune citadelle, ni même aucun établissement géto-dacique de quelque importance datant de la période Burebista-Décébale. Tout ce qui apparut jusqu'à ce jour au sud du Danube, ce sont certaines fragments céramiques à Bugeac, quelques vases entre Tutracan et Ruse (Bulgarie), ainsi que, au nord du Danube, les citadelles de Barboşi-Galaţi et de Piatra Cartalului.

din Bizanț⁴ îl menționează numai. Unele date despre poziția geografică și istorico-politică a orașului Alopeconnesos le aflăm de la Demostene și Pomponius Mela. Cel dintâi, în cuvîntarea ținută împotriva lui Aristocrates relatînd despre campania sa împotriva piraților și tilharilor din orașul Alopeconnesos, ne informează că orașul respectiv era situat pe un promontoriu ce înaintează spre Imbros și se găsea cel mai îndepărtat de Tracia⁵. Tot lui Demostene îi datorăm știrea, potrivit căreia, după ce în anul 352

Fig. 1. — Monedă de bronz a orașului Alopeconnesos.

i.e.n., orașul se aflate sub dominația lui Filip II, în urma unui tratat de alianță încheiat cu acesta din urmă, el (Demostene)⁶ a reușit să reia de la Filip orașele Sestos, Eleus, Matitos și Alopeconnesos și să le redea tuturor acestora patriile, legile și libertatea celor sfinte. La rîndul său Pomponius Mela scrie că între golful Melos (astăzi Sarov) și o apă, numită azi Geri, se aflau în antichitate două orașe — Alopeconnesos și Cardia⁷ (fig. 2).

În legătură cu localizarea și numele actual al orașului dispărut dispunem de cîteva informații contradictorii. De pildă, Albert Farbiger, în lucrarea sa de geografie⁸, arată că Alopeconnesos se afla aproape de capul Burun. Deși comentatorul operei lui Pomponius Mela afirmă că vechiul oraș este un sat cu numele de Kavari⁹, Am. Hauvette-Besnault¹⁰, care a făcut o expediție în zona acestor orașe vechi n-a găsit nici un sat cu astfel de nume. Doar în apropiere de capul Suvla-Burun, într-o cîmpie, transformată în cea mai mare parte în saline, din partea de est a satului Kucuk Anaforta a găsit un cimitir antic atribuit de el orașului Alopeconnesos. În Pauly-Wissowa găsim mențiunea că orașul în discuție este o colonie eoliană situată în vestul Chersonesului¹¹. E. Babelon¹² afirmă

⁴ Liv., XXXI, 16.

⁵ Demostene (*Impotriva lui Aristocrates*), XXIII, 166; Despre faptul că era adăpost pentru pirați a se vedea și *The Cambridge Ancient History*, VI, *Macedonia 401—301*, Cambridge, 1969, p. 201. Traducerile din Demostene făcute de Liana Lupaș căreia îi mulțumim călduros și pe această cale.

⁶ Demostene (*Despre coroană*), XVIII, 92 și *The Cambridge Ancient History*, p. 236—237; 252—253.

⁷ II, 27.

⁸ Albert Farbiger, *Handbuch der alten Geographie*, Leipzig, 1848, *Europa*, III, 1 079.

⁹ J. J. Huot, *Description de la terre de Pomponius Mela*, p. 34.

¹⁰ Am. Hauvette-Besnault, *Sur quelques villes anciennes de la Chersonnèse de Thrace*, în *Bulletin de Correspondance hellénique*, an IV, ian. 1880, p. 519—520.

¹¹ Hirschfeldt, în *RE*, I, col. 1597.

¹² E. Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines*, Paris, 1932, partea a II-a, vol. IV, p. 990.